

STICAJ IZMEĐU OBLIKA IZVRŠENJA KRIVIČNOG DELA FALSIFIKOVANJA ISPRAVE I ODNOS KRIVIČNOG DELA FALSIFIKOVANJA ISPRAVE SA DRUGIM KRIVIČNIM DELIMA

REZIME: Pored krivičnih dela falsifikovanja isprava kojima se napada pravni saobraćaj, njegovo nesmetano, normalno i bezbedno funkcionisanje u našem pravu postoji i niz drugih krivičnih dela koja su na razne načine povezana (ili u odnosu) prema njima. Falsifikovana isprava služi samo kao sredstvo za postizanje određenog cilja. To je krivično delo koje nikada nije samo sebi cilj. Najčešći motivi zbog kojih se uz druga krivična dela vrše i falsifikovanje isprava su: pohlepa za novcem, želja da se stekne bolji posao, prikrivanje drugog krivičnog dela, takvi slučajevi nalažu potrebu da određenu pažnju posvetimo i problemu odnosa. Zato ćemo odnos krivičnog dela falsifikovanja isprava prema drugim krivičnim delima posmatrati kroz sticaj kod krivičnog dela falsifikovanja isprava i kroz odnos krivičnog dela falsifikovanja isprava prema drugim krivičnim delima.

Ključne reči: isprave, falsifikovanje isprava, sticaj, krivična dela, evropsko zakonodavstvo.

* Doktor pravnih nauka, advokat, Beograd, e-mail: masha.komnenic@gmail.com

** Vanredni profesor, Univerzitet Privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, e-mail: zdjbjelajac@gmail.com

*** Fakultet za preduzetnički biznis, Univerzitet Union – Nikola Tesla, Beograd, e-mail: zaklinaspalevic@gmail.com

Sticaj između oblika izvršenja krivičnog dela falsifikovanja isprave

U predratnoj krivičnopravnoj teoriji, u vremenu između dva svetska rata, zastupalo se mišljenje da ako isto lice pravi i upotrebljava lažnu, odnosno preinačenu ispravu, postojala bi dva krivična dela u odnosu supsidijariteta, pošto se ona nastavljaju jedno na drugo, tako što prvo služi drugom, a drugo služi za dopunu prvog, na čije je ostvarenje po samom svom pojmu upravljeno¹. Zbog toga se radnja falsifikovanja javljala kao supsidijarna upotrebi, kao težem delu.

U krivičnopravnoj teoriji, u vreme važenja Krivičnog zakonika iz 1951. godine, postojalo je mišljenje da je upotreba lažne isprave posledica pravljenja iste². Smatralo se da je pravljenje lažne isprave ili preinačenje prave isprave prethodni stadijum, koji je posebno inkriminisan zbog opasnosti ugrožavanja pravnog saobraćaja, s tim što, ako dođe do upotrebe, onda prethodni gubi svoju samostalnost zbog stadijuma upotrebe, pa je, prema tome, nemoguć sticaj između ova dva pojavna oblika falsifikovanja.³

U posleratnoj sudskoj praksi dominantno je stanovište da ne postoji sticaj između dva dela u obliku pravljenja lažne ili preinačene prave isprave i krivičnog dela u obliku upotrebe takve isprave od strane istog lica, mada sa različitim osnovima nepostojanja sticaja. U nekim sudskim odlukama zauzimana su stanovišta da ne postoji sticaj između ovih pojavnih oblika dela falsifikovanja isprava po principu konzumcije, a u drugim po principu supsidijariteta.⁴

Međutim, naša sadašnja krivičnopravna teorijska shvatanja jedinstvena su u tom pogledu: „Nije moguć sticaj između pravljenja lažne isprave ili preinačenja prave isprave i upotrebe takve isprave od strane istog lica. U takvom slučaju postoji samo krivično delo upotrebe lažne ili preinačene isprave dok se prvo delo pojavljuje kao pripremna faza u izvršenju drugog”.⁵

Pravljenje lažne isprave ili preinačenje prave u nameri da se upotrebi kao prava i upotreba takve isprave dve su inkriminacije koje zadržavaju svoju samostalnost samo kada su učinjene od različitih lica. Međutim, ukoliko ovo delo učini isto lice, postoji prividni idealni sticaj po principu supsidijariteta i

¹ Živanović, T., (1936). Osnovi Krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, Posebni deo, knj. II, sv. 2, Beograd, str. 51.

² Tahović, J., (1957). Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, str. 586.

³ Zlatarić, B., (1958). Krivični zakonik u praktičnoj primeni, sv. 1, Zagreb, str. 182.

⁴ Jovašević, D., (1995). Krivično delo falsifikovanja isprava, Doktorska disertacija, Beograd, str. 261.

⁵ Lazarević Lj., (2006). Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Beograd, str. 879.

učinilac odgovara samo za upotrebu falsifikovane isprave, kao primarno delo.⁶ Prema tome, nije od značaja u kom svojstvu je lice koje upotrebljava ispravu učestovalo u njenom pravljenju (izvršilac, podstrekač, pomagač). Međutim, kad ova dva dela vrše različita lica, a ne radi se o saučesništvu, onda postoje dva krivična dela i jedno od njih odgovara za falsifikovanje isprave, a drugo za njenu upotrebu.

Sporno je da li postoji sticaj krivičnih dela kada je javna isprava upotrebljena više puta od jednog istog lica. U tom pogledu, u teoriji i praksi, pravi se razlikovanje između toga da li se ista isprava upotrebljava više puta radi ostvarenja istog cilja ili je korišćena u različite svrhe. U prvom slučaju, koji bi, na primer, postojao kad je lažna diploma o završenom fakultetu upotrebljena na više konkursa radi zasnivanja radnog odnosa, ne bi postojao sticaj krivičnih dela, dok bi se radilo o realnom sticaju kad bi učinilac u više mahova upotrebio falsifikovanu ispravu radi ostvarenja različitih ciljeva (na primer: lažno svedočanstvo o završenoj školi prvo je upotrebljeno za upis na fakultet, a zatim radi zasnivanja radnog odnosa). Po našem mišljenju, svakom upotrebom falsifikovane isprave ostvareno je ovo krivično delo, pa koliko ima upotreba toliko je dela i učinjeno. Međutim, kod ovog dela posebno je opravdana primena produženog krivičnog dela, naročito u onim slučajevima kad je predmet falsifikovanja takva isprava koja se često upotrebljava, kao što je, recimo, zdravstvena knjižica, radna knjižica i slično.

Istovremenom upotrebom više falsifikovanih isprava od strane istog lica ostvaruje se više krivičnih dela. Sudska praksa uzima da u takvom slučaju postoji sticaj krivičnih dela (onoliko dela koliko je preinačenih ili lažnih isprava upotrebljeno), bez obzira na to da li je njihova upotreba upravljena za postizanje istog ili različitih ciljeva. Smatramo da ovo pravilo ne bi trebalo primeniti u onim slučajevima kada se dve ili više upotrebljenih isprava odnose na dokazivanje iste pravno relevantne činjenice (kad, na primer, učinilac konkursa za radno mesto lekara specijaliste podnosi i lažnu diplomu o završenom medicinskom fakultetu i lažno uverenje o specijalizaciji). U takvom slučaju falsifikovane isprave mogu štetno da se odraze samo u odnosu na zasnivanje jednog pravnog odnosa, a preduzeta je jedna radnja u krivičnopravnom smislu.⁷

Kad isto lice navede nadležni organ da overi nešto neistinito u ispravi, zapisniku ili knjizi, pa to onda i upotrebi, ostvarena su obeležja oba ova krivična dela, ali će, po principu supsidijariteta, odgovarati za upotrebu neistinite isprave.

⁶ Komnenić, M., Bjelajac., Ž., Spalević, Ž., Predmet krivičnog dela falsifikovanje isprave, *Pravo – teorija i praksa* 34 (4–6), str. 89–108.

⁷ Lazarević, Lj., op. cit., str. 880.

Kad se ista isprava od istog lica upotrebljava više puta, odnosno kad se odjednom upotrebi više neistinitih isprava, situacija je analogna onoj koja nastaje prilikom upotrebe lažne ili preinačene isprave, tako da su ista rešenja kao i kod tog krivičnog dela. Kod ovog dela moguća je primena pravila o produženom krivičnom delu.⁸

1. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i drugih krivičnih dela

1.1. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela lažnog prijavljivanja

Pravljenjem lažne ili preinačenjem prave isprave i njenom upotrebom u cilju izazivanja pokretanja krivičnog postupka protiv nekog lica zbog krivičnog dela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, postoji sticaj između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela lažnog prijavljivanja.

Krivično delo lažnog prijavljivanja sastoji se u lažnom prijavljivanju učinioца krivičnog dela ili u lažnom prijavljivanju krivičnog dela. Za odnos krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela lažnog prijavljivanja od posebnog značaja je oblik ispoljavanja krivičnog dela lažnog prijavljivanja u podmetanju tragova krivičnog dela.

Indirektno lažno prijavljivanje (realna dostava) sastoji se u podmetanju tragova, odnosno stvari ili predmeta lica koje se lažno prijavljuje i može se manifestovati u podmetanju predmeta krivičnog dela, u falsifikovanju isprava ili drugih predmeta koji služe kao dokaz kojim se ukazuje na krivicu nevinog lica.

Motivi ovakvog delovanja mogu biti različiti (pakost, osveta itd). Delatnošću falsifikovanja isprave prouzrokuje se pokretanje krivičnog postupka za delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

Lažno prijavljivanje upotrebom falsifikovane isprave u nameri pokretanja krivičnog postupka ima za posledicu pokretanje krivičnog postupka za delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, donošenjem rešenja istražnog sudije ili veća. U slučaju neprihvatanja neslaganja o sprovođenju istrage, podizanjem neposredne optužnice, optužnog predloga ili pokretanjem pripremnog postupka prema maloletnom licu, ostvarena su sva

⁸ Nešić, Lj., (1989). Osvrt na krivična dela falsifikovanja isprava i njihov odnos prema nekim drugim krivičnim delima, *Bezbednost*, (4), str. 258.

obeležja krivičnog dela falsifikovanja isprave u sticaju sa krivičnim delom lažnog prijavljivanja.

Upotreba falsifikovane isprave pri lažnom prijavljivanju upućuje na zaključak da lice koje je izvršilo falsifikovanje zna da prijavljeno lice nije učinilo krivično delo koje mu se pripisuje. To ukazuje na činjenicu da se pod takvim okolnostima postupa sa direktnim umišljajem. S obzirom na to da se svesno prijavljuje nevino lice, u tome je sadržana i volja i namera da se protiv prijavljenog lica pokrene krivični postupak.

Prijavljivanje, dakle, mora biti lažno, odnosno tvrđenje u prijavi mora biti neistinito, ne samo u subjektivnom već i u objektivnom smislu.

Međutim, krivična prijava u sudskoj praksi nije prihvaćena kao dokaz činjenice koja ima vrednost za pravne odnose i ne smatra se ispravom u krivičnopravnom smislu.

U krivičnopravnoj literaturi ovakvo stanovište je izloženo kritici. Pri tome je ukazano na sledeće: „Protiv onog koji je označen lažno kao prijavilac može biti pokrenut krivični postupak. Stoga lažno označavanje prijavioaca na krivičnoj prijavi nije apriori irelevantno za pravne odnose, pa se ne može reći da u tim radnjama nisu ostvarena obeležja krivičnog dela iz čl. 355 st. 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije, tj. prijavljivanja i upotrebe lažne isprave”.⁹

1.2. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela prevare

Upotrebom lažne i preinačene prave isprave u nameri da se sebi ili drugom pribavi protivpravna imovinska korist i dovođenjem drugog u zabludu ili održavanjem u zabludi navođenjem da ovaj na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, ostvarena su sva obeležja krivičnog dela falsifikovanja isprave u sticaju sa krivičnim delom prevare.

Pravljenje lažne ili preinačenje prave isprave u nameri upotrebe kao prave, odnosno pribavljanje lažne ili preinačene prave isprave u nameri da se upotrebi kao prava, samo za sebe predstavlja društveno opasno delovanje, pošto je stvorena apstraktna opasnost za pravni saobraćaj. Zbog toga su ova dela određena kao samostalna krivična dela. Upotrebom takvih isprava ostvaruje se namera u pribavljanju protivpravne imovinske koristi. Međusobni odnos po principu supsidijariteta između dela u obliku pravljenja, odnosno preinačenja, i u obliku upotrebe lažne ili preinačene prave isprave, bez uticaja je na postojanje sticaja krivičnog dela u obliku upotrebe lažne ili preinačene prave

⁹ Zlatarić, B., (1958). Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, sv. 2, Zagreb, str. 581.

isprave i krivičnog dela prevare sa posledicom nastupanja štete na imovini pasivnog subjekta ili tuđoj imovini sa preduzimanjem ili propuštanjem preduzimanja delatnosti usled zablude u koju je doveden ili u kojoj se održava zbog upotrebe lažne ili preinačene prave isprave od strane učinioca ovih krivičnih dela.¹⁰

Ovaj stav je pravilan jer se radi o dva različita krivična dela, vremenski i prostorno odvojena, sa samostalnim radnjama izvršenja i sa povredama dva različita zaštićena pravna dobra – pravnog saobraćaja i imovine – i zato krivično delo falsifikovanja isprave ne može biti konzumirano krivičnim delom prevare. U tom smislu je od značaja i sadržina jedne sudske odluke, u razlikovanju objekta zaštite kod dela falsifikata i dela prevare, u sadržini obrazloženja o tome:

„Krivično delo prevare ne konzumira u sebi i krivično delo pravljenje lažne isprave – falsifikovanje isprava. Krivično delo prevare je posebno krivično delo sa posebnim zaštitnim objektom. To se isto odnosi i na krivično delo falsifikovanje isprave, kod koga je zaštitni objekt pravni saobraćaj. Vršanjem falsifikata ugrožava se sigurnost pravnog saobraćaja i poverenje u istinitost isprave kao sredstva za dokazivanje određenih činjenica koje imaju vrednost za pravne odnose. Upotrebom falsifikata pasivni subjekt je doveden u zabludu u kojoj se i održava da na štetu svoje imovine učini ono što ne bi učinio da nije doveden u zabludu od strane učinioca dela falsifikata i dela prevare”, pa se stoga falsifikovanje isprave u obliku upotrebe i prevara nalaze u realnom sticaju. Sem toga, falsifikovanje isprave nije neophodno radi ostvarenja krivičnog dela prevare, pošto se krivično delo prevare može izvršiti i bez izvršenja krivičnog dela falsifikovanja isprava¹¹. Ovo krivično delo svršeno je samim pravljenjem lažne ili preinačenjem prave isprave u nameri da se tako falsifikovana isprava upotrebi kao prava i za njegovo postojanje je irelevantno u kom cilju je učinilac nameravao da upotrebi falsifikovanu ispravu, da li je nameravao da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist ili drugom nanese neku štetu ili ostvari neki drugi cilj, te da li je ovu ispravu uopšte upotrebio.¹²

Kod zasnivanja radnog odnosa, upotrebom falsifikovanog svedočanstva u nameri pribavljanja protivpravne imovinske koristi, lažnim prikazivanjem

¹⁰ Lazarević, Lj., (1969). Falsifikat iz čl. 306 KZ i njegov odnos prema nekim drugim krivičnim delima, *Naša zakonitost*, Zagreb, (1–2)

¹¹ Presuda Vrhovnog suda Srbije, KŽ-1267/87 od 12. 01. 1988, *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, (1–2) str. 1.

¹² Presuda Vrhovnog suda Srbije, KŽ-1179/87; Čejović, B., (2008). Krivično pravo: posebni deo, Kragujevac, str. 500

posedovanja stručne spreme koju nema, lice koje je na taj način zasnovalo radni odnos, dovelo je u zabludu nadležne organe, te mu je na štetu sredstva namenjenim za lične dohotke isplaćen veći lični dohodak nego što bi mu pripadao za poslove stručne spreme koju je posedovao, i pored toga što je vršio poslove na radnom mestu koje bi obavljalo stručno lice, ostvarena su sva obeležja krivičnog dela upotrebe lažne isprave iz čl. 355, st. 2 Krivičnog zakonika Republike Srbije u sticaju sa krivičnim delom prevare iz čl. 208, st. 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije.¹³

Međutim, postoje slučajevi kada između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela prevare nema sticaja.

Upotreba lažne isprave radi dovođenja u zabludu prilikom izvršenja krivičnog dela prevare konzumira se inkriminacijom dela prevare. U onim slučajevima kada se praktično delo prevare može izvršiti samo putem upotrebe takve isprave, falsifikovanje isprave je način izvršenja krivičnog dela prevare.¹⁴

Pošto je konzumcija odnos dva zakonska opisa inkriminisanih delatnosti po kojem je jedan obuhvaćen drugim, pri čemu prednost ima onaj koji konzumira drugi, to se do zaključka o konzumaciji dolazi svestranim ocenjivanjem određenih ponašanja. Zato kada se radi o delatnostima koje se mogu izvršiti samo upotrebom falsifikata, u takvim slučajevima falsifikati se javljaju kao sredstvo dovođenja u zabludu pasivnog subjekta da na štetu svoje ili tuđe imovine preduzme određeno činjenje ili propuštanje.

S obzirom na izloženo, zaključuje se da su pogrešna ona shvatanja koja smatraju da krivično delo prevare konzumira krivično delo falsifikovanja isprave i da se falsifikovanje smatra sredstvom za izvršenje krivičnog dela prevare sa kojim je u realnom sticaju osim u pojedinim slučajevima.

1.3. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela pronevere iz čl. 364 KZ RS

Pošto se krivično delo pronevere sastoji u prisvajanju novca, hartija od vrednosti ili drugih pokretnih stvari poverenih u službi ili uopšte na radu u državnom organu, u preduzeću, ustanovi ili drugoj organizaciji, u nameri pribavljanja sebi ili drugom protivpravne imovinske koristi, to mogu nastati

¹³ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kzz-6/96 od 29. 03. 1998; Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-725/92 od 02. 04. 1998, *Bilten sudske prakse Okružnog suda u Beogradu*, 4/1998, str. 11; Presuda Vrhovnog suda AP Vojvodine, Kž-351/69; Jovašević, D., (1997). Falsifikovanje isprava, *Pravo – teorija i praksa*, 14, (12), str. 51–64.

¹⁴ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-3725/63 od 03. 12. 1963; Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-725/92 od 01. 04. 1998; Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kzz-6/96 od 29. 03. 1998, *Bilten sudske prakse Okružnog suda u Beogradu*, 4/1998, str. 11.

slučajevi kada se za ostvarenje ove namere upotrebljava napravljena lažna isprava ili preinačena prava isprava. Tada govorimo o sticaju između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela pronevere.¹⁵

Iz presude Vrhovnog suda Srbije Kzz-33/89 vidi se da je sud zauzeo stav da je, u konkretnom slučaju i po oceni Vrhovnog suda, osuđeni svojim radnjama preduzeo dve potpuno samostalne krivičnopravne delatnosti prema dva različita grupna zaštitna objekta, odnosno prema pravnom saobraćaju i službenoj dužnosti, pa se u njegovim radnjama stiču svi bitni elementi krivičnih dela za koje je optužen, tj. i krivičnog dela pronevere i krivičnog dela falsifikovanja isprave, koja su dela izvršena u realnom sticaju¹⁶. Prema tome, nema prividnosti ni po jednom osnovu, kako to pogrešno zaključuje prvostepeni sud, jer je osuđeni mogao da prisvoji povereni novac bez preduzimanja delatnosti koje čine obeležja drugog krivičnog dela, falsifikata, pa izvršenje krivičnog dela falsifikovanja ne gubi svoju samostalnost, tj. niti je beznačajno, kako utvrđuje prvostepeni sud¹⁷, niti je konzumirano krivičnim delom pronevere, kako utvrđuje drugostepeni sud. Dakle, kako nema prividnog sticaja ni po jednom osnovu, ni prvostepenog ni drugostepenog suda, to je u konkretnom slučaju primenjen zakon koji se nije mogao primeniti, čime je u korist osuđenog povređen Krivični zakon.

U sudskoj praksi postoje i suprotna shvatanja, doduše malobrojna, ali ih treba napomenuti radi što kompleksnijeg sagledavanja navedenog problema.

Tako se u presudama Vrhovnog suda Srbije Kž. 1413/05 od 06. juna 2006. godine i Okružnog suda u Kruševcu, K. 1604/04 od 13. maja 2005. godine, navodi sledeće: da je okrivljeni u štednu knjižicu unosió podatke da su vlasnici računa podizali novac, falsifikujući pri tome njihove potpise na nalogima za isplatu svojim potpisom i pečatom oštećene banke i tako overio te službene podatke. Ocenjuje se kao neosnovan navod u žalbi da sud nije u potpunosti rešio predmet optužbe, s obzirom na to da je optuženom optužnicom stavljeno na teret i krivično delo falsifikovanja službene isprave, pošto je prvostepeni sud pravilno postupio kada je našao da u konkretnom slučaju nema sticaja između krivičnih dela pronevere i falsifikovanja isprave. Vrhovni sud Republike Srbije zauzeo je stav da se u konkretnom slučaju radi o prividnom

¹⁵ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-1179/87 od 01. 05. 1998; Čejović, B., (2008). Krivično pravo u sudskoj praksi: posebni deo, Kragujevac, str. 500.

¹⁶ Čejović, B., *Krivično pravo u sudskoj praksi*, Posebni deo, Kragujevac, 2008, str. 921; Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-166/03 od 21. 10. 2003.

¹⁷ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-33/89, *Sudska praksa*, 4/1993, str. 37; Član 322 st. 1 KZ odgovara članu 364 Krivičnog zakonika RS, a čl. 306 st. 3 KZ odgovara članu 355 Krivičnog zakonika RS.

sticaju po osnovu supsidijariteta, jer je radnja falsifikovanja prethodila protivpravnom prisvajanju i predstavlja sastavni element obeležja krivičnog dela pronevere, što je prvostepeni sud pravilno utvrdio u pobijanoj presudi. Znači, kada je radnja falsifikovanja prethodila protivpravnom prisvajanju i predstavlja sastavni element obeležja krivičnog dela pronevere, radi se o prividnom sticaju po osnovu supsidijariteta.¹⁸

1.4. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela zloupotrebe službenog položaja iz čl. 359 KZ RS

Krivično delo falsifikovanja isprave može u određenim situacijama da se nađe u sticaju sa krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja. To će posebno biti u situaciji kada službeno ili odgovorno lice upotrebi službenu ispravu sa neistinitom sadržinom, koju je samo sačinilo, potpisalo, overilo službenim pečatom, a nije bilo ovlašćeno da u okviru svog službenog ovlašćenja potpisuje i overava takve isprave.

U slučaju da je lice koje je inače ovlašćeno da potpisuje i overava takve isprave učinilo predviđenu radnju, ne bi se radilo o sticaju između ova dva krivična dela, već o krivičnom delu falsifikovanja službene isprave.

U sudskoj praksi nisu retki slučajevi kada se raspravlja o odnosu krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela zloupotrebe službenog položaja. U tom pravcu interesantno je stanovište koje ukazuje na to da službeno lice time što je upotrebilo službenu ispravu sa neistinitom sadržinom koju je neovlašćeno sačinilo, nije izvršilo krivično delo falsifikovanja službene isprave iz čl. 357 st. 2 Krivičnog zakonika RS u sticaju sa krivičnim delom pronevere iz čl. 208 st. 2 Krivičnog zakonika RS, već krivično delo falsifikovanja isprave iz čl. 355 st. 2 Krivičnog zakonika RS u idealnom sticaju sa krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja iz čl. 359 st. 3 u vezi sa st. 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije.¹⁹

1.5. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela klevete iz čl. 177 KZ RS

U praksi, istina u retkim slučajevima, može doći do sticaja između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela klevete. Ukoliko se upotrebom lažne isprave ili preinačene prave isprave iznosi ili pronosi štogod

¹⁸ Čejović, B., op. cit., str. 967.

¹⁹ Presuda Okružnog suda u Beogradu, KŽ-128/84 i Vrhovnog suda Srbije, KŽ-285/85 i Vuković, S., (2002). Krivični zakon Republike Srbije, Beograd, str. 124.

neistinito što može škoditi časti ili ugledu nekog lica, postojaće sticaj između ova dva krivična dela.²⁰

Naime, može se u svakodnevnom životnim situacijama desiti slučaj da neko lice pravi lažnu ispravu ili bar preinačava pravu ispravu u nameri da okleveta, omalovaži, diskredituje neko lice. U tom smislu on može da sačini ili preinači lažno uverenje o neosuđivanosti, odnosno uverenje o osuđivanosti nekog lica, izvod iz knjige rođenih (da pronese da neko lice ima vanbračno dete), izvod iz knjige venčanih (da pronese da je neko lice razvedeno), uverenje o stanju na nečijem štednom ili novčanom računu itd. Ovako falsifikovane isprave lice mora da pravi u unapred smišljenoj nameri da okleveta neko lice i da posle preduzetih radnji pravljenja zaista i upotrebi tako sačinjene isprave u navedenoj nameri.

Kod iznošenja i pronošnja neistinitih činjenica stvari dobijaju na težini u slučaju kada se ovako sačinjene isprave javno objavljuju, saopštavaju, posebno u sredstvima informisanja, novinama, štampi, na radiju i televiziji.

Ovakva pojava je posebno opasna kada se ovakvi falsifikati javljaju kao sredstvo političkih obračuna sa neistomišljenicima ili članovima drugih političkih stranaka i političkih orijentacija.

1.6. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela poreske utaje iz čl. 229 KZ RS

U svakodnevnoj praksi se isto tako može desiti da jedno lice bude počilac krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela poreske utaje iz čl. 229 Krivičnog zakonika Republike Srbije.

Krivično delo poreske utaje između više Zakonom predviđenih načina može se izvršiti i davanjem lažnih podataka o svojim zakonito stečenim prihodima, predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje ovih obaveza. Ovakvi lažni podaci najčešće su sadržani u lažnim ispravama i preinačenim pravim ispravama. Naime, u postupku utvrđivanja i razreza poreza i drugih društvenih doprinosa, kao i doprinosa socijalnog osiguranja, podnosilac prijave (u ovom slučaju učinilac krivičnog dela) dužan je da podnese određene isprave kojima dokumentuje određene pravno relevantne činjenice.

Da bi potpuno ili delimično izbegao svoje Zakonom predviđene obaveze ili da ne bi prijavio svoj ukupan prihod, učinilac dela se najčešće koristi falsifikovanom ispravom (bilo da je sačinio nove lažne isprave ili da je postojeće

²⁰ Živanović, T., (1933). Osnovi Krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, knj. II, sv. 1, Beograd, str. 51–52.

prave isprave preinačio). U takvim se slučajevima radi o postojanju sticaja između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela poreske utaje.

Ovde se može pojaviti situacija da neko lice napravi potpuno novu lažnu ispravu ili da samo preinači neku od postojećih pravih isprava (na primer neki račun ili ugovor), kako bi ili umanjio svoj ukupni prihod ili, pak, prikazao da ima pravo na neke poreske olakšice u većem obimu nego što inače ima ili uopšte da ima pravo na te poreske olakšice. Ovakve isprave učinilac dela mora da podnese, dakle, da ih upotrebi u odgovarajućem poslu pred nadležnom upravom društvenih prihoda. U tom slučaju se radi o sticaju dela falsifikovanja isprave i poreske utaje.²¹

Ukoliko se unošenje lažnih podataka ili neunošenje važnih podataka u godišnji obračun, od čega zavisi utvrđivanje visine poreza, javlja kao način izvršenja krivičnog dela poreske utaje, onda tu nema sticaja između falsifikovanja isprava i poreske utaje.²²

1.7. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela utaje iz čl. 207 KZ RS

Naša pravna praksa zabeležila je i slučajeve u kojima je došlo do sticaja između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela utaje iz čl. 207 Krivičnog zakonika Republike Srbije. To su veoma retki slučajevi, ali se ipak dešavaju, pa ćemo o njima nešto reći ukratko.

Krivično delo utaje postoji kada jedno lice u nameri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist prisvoji tuđu pokretnu stvar koja mu je poverena. U tom slučaju, da bi prikriilo ovo svoje delo ono može da falsifikuje ispravu (napravi lažnu ispravu ili preinači pravu ispravu ili pribavi takvu ispravu) kako bi dokazalo, argumentovalo svoj „pravni osnov” za posedovanje poverene mu stvari.

Dakle, nekom licu je poverena stvar na čuvanje, a on napravi falsifikovanu ispravu kako bi tu stvar stekao u svojinu, na primer neko ostavi svoj skupoceni kaput na garderobi, a lice koje prima i daje odeću izda mu za to blok, potom napravi lažni blok kako bi taj kaput prisvojio. Najčešće se u praksi dešava da učinilac dela želi poverenu stvar da prisvoji putem pravljenja falsifikovanog ugovora o poklonu, ugovora o kupoprodaji, računa za prodatu stvar ili slično.

²¹ Stojanović, Z., (2006). Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, str. 746; Jovašević, D., (1996). Falsifikovanje isprava, teorija i praksa, Beograd, str. 74.

²² Lazarević, Lj., (2006). Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, Beograd, str. 880.

U takvim slučajevima kada učinilac dela falsifikovanom ispravom pokušava da prisvoji, pa i prisvoji tuđu pokretnu stvar koja mu je ranije bila prethodno poverena na čuvanje, radiće se o postojanju sticaja između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela utaje.

1.8. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i dela lažnog predstavljanja iz čl. 344, KZ RS

Ko se, u nameri da sebi ili drugom pribavi kakvu korist ili drugom nanese kakvu štetu, lažno predstavlja kao službeno ili vojno lice, ili neovlašćeno nosi kakve oznake službenog ili vojnog lica, pa tako izvrši kakvu radnju koju je ovlašćeno da izvrši samo službeno ili vojno lice, čini krivično delo lažnog predstavljanja.

Naime, krivično delo lažnog predstavljanja može se izvršiti lažnim predstavljanjem kao službenog ili vojnog lica, nošenjem kakvih znakova službenog ili vojnog lica, a to se može učiniti na više načina. Sigurno da je jedan od takvih načina pravljenje lažne isprave ili preinačenje prave isprave o svojstvu službenog ili vojnog lica (na primer, neko lice falsifikuje službenu legitimaciju da je iskoristi u nameri da sebi ili drugom pribavi kakvu korist ili drugom nanese kakvu štetu).

Dakle, ovde se falsifikovanje isprave javlja kao prethodno delo koje pomaže učiniocu da izvrši krivično delo lažnog predstavljanja. U tim slučajevima radi se o postojanju sticaja između krivičnog dela falsifikovanja isprave i krivičnog dela lažnog predstavljanja iz čl. 334, Krivičnog zakonika Republike Srbije.

2. Odnos između oblika izvršenja krivičnog dela falsifikovanja isprave i njegov odnos sa drugim krivičnim delima u evropskom zakonodavstvu

Odnos između pojedinih oblika krivičnog dela falsifikovanja isprava i njegov odnos prema drugim krivičnim delima u evropskom zakonodavstvu u ovom radu ćemo posmatrati na primeru onih krivičnih zakonodavstava koja sadrže najkarakterističnija rešenja. Uočene specifičnosti koje postoje u pojedinim zakonodavstvima mogu biti od koristi prilikom nekog budućeg rada u daljnjem usaglašavanju našeg pozitivnog zakonodavstva sa zakonodavstvom evropskih zemalja.

3. Sticaj između pojedinih oblika krivičnog dela falsifikovanja službene isprave u evropskom zakonodavstvu

U Glavi 10 krivičnog zakonika Kraljevine Švedske sadržane su odredbe o sticaju krivičnih dela. Iz člana 1 ove glave proizilazi da ovaj zakon priznaje samo realan sticaj, jer se ne spominje izvršenje više krivičnih dela jednom radnjom, već samo krivična dela izvršena sa više radnji (ako isto lice pravi i upotrebljava lažnu, odnosno preinačenu ispravu, postojala bi dva kažnjiva krivična dela u odnosu supsidijariteta).²³

Krivični zakonik Italije je predvideo odgovornost kako za krivično delo falsifikovanja tako i za delo upotrebe falsifikovane isprave. Pri tome je ta dela odredio kao namerna i umišljajna krivična dela jer za njihovo postojanje traži se pored umišljaja i postojanje i posebne namere pribavljanja sebi ili drugom koristi odnosno nanošenje štete drugome.²⁴

Međutim nemačka i naša rešenja prihvaćena u pozitivnom pravu jedinstvena su u tom pogledu: „Kad isto lice navede nadležni organ da overi nešto neistinito u ispravi, zapisniku ili knjizi, pa to onda i upotrebi, ostvarena su obeležja oba ova krivična dela, ali će između njih postojati prividan idealni sticaj po osnovu supsidijariteta i učinilac će odgovarati samo za upotrebu neistinite isprave.”²⁵

4. Odnos između krivičnog dela falsifikovanja isprave i drugih krivičnih dela u evropskom zakonodavstvu

Krivično delo prevare ne konzumira u sebi krivično delo falsifikovanja isprave ona se nalaze u odnosu realnog sticaja i u francuskom zakonodavstvu (prevarno izdavanje isprave od strane javne administracije u cilju oduzimanja nekog prava, identiteta ili kvaliteta ili izdavanja odobrenja).²⁶

Austrijski krivični zakonik pored falsifikovanja isprave kao samostalnog krivičnog dela poznaje i neke slučajeve kada se izrada i upotreba lažne ili preinačene isprave pojavljuje kao sredstvo za izvršenje drugih krivičnih dela, kao što su teška prevara (paragraf 147 stav 1) za koje je predviđena kazna zatvora od tri godine. To je jedini slučaj kada je upotreba falsifikovane isprave jedini

²³ Krivični zakonik Kraljevine Švedske, (1967). Prevod, 1. izdanje Instituta za kriminološka i kriminalistička istraživanja, autor prevoda Bogdan Zlatarić, Beograd

²⁴ Codice penale, Note, richiami e indisi a cura di Sofo borghese, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952. godine

²⁵ Krivični zakonik Republike Nemačke sa Uvodnim zakonom za Krivični zakonik i Vojno krivični zakon, (1998). Beograd

²⁶ Francuski Krivični zakonik od 1994 godine.

način izvršenja krivičnog dela prevare (krivično delo prevare konzumira krivično delo falsifikovanja službene isprave).²⁷

Krivično delo falsifikovanja isprave može u određenim situacijama da se nađe u sticaju sa krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja. To će posebno biti u situaciji kada službeno ili odgovorno lice upotrebi službenu ispravu sa neistinitom sadržinom, koju je samo sačinilo, potpisalo, overilo službenim pečatom, a nije bilo ovlašćeno da u okviru svog službenog ovlašćenja potpisuje i overava takve isprave (realni sticaj).

Po navedenom Krivičnom zakoniku Republike Francuske u slučaju da je lice koje je inače ovlašćeno da potpisuje i overava takve isprave učinilo predviđenu radnju, ne bi se radilo o sticaju između ova dva krivična dela, već o krivičnom delu falsifikovanja službene isprave (prividni idealni sticaj po osnovu specijaliteta), ako je falsifikat učinjen u javnoj ili autentičnoj ispravi izdatoj od strane javne vlasti.

5. Zaključak

Kao što je navedeno u prethodnom izlaganju u sagledavanju odnosa između krivičnog dela falsifikovanja isprave i posmatranih krivičnih dela mora se poći od postojanja svih zakonskih obeležja krivičnog dela falsifikovanja isprave i svakog od tih drugih krivičnih dela i tek posle utvrđivanja da su ispunjeni svi zakonski uslovi za postojanje oba krivična dela treba ocenjivati i izvoditi odgovarajući pravni zaključak o postojanju sticanja između ova dva, posmatrana, krivična dela, vremenski i prostorno odvojenih sa različitim i samostalnim radnjama izvršenja kao i predmetima dva različita zaštićena pravna dobra i to pravnog saobraćaja i imovinskih prava ne može krivično delo falsifikovanja isprave biti konzumirano tim posmatranim krivičnim delom koje postoji uz njega jer okolnost što krivično delo falsifikovanja isprave služi kao sredstvo za izvršenje ili prikrivnje posmatranog krivičnog dela ne isključuje mogućnost postojanja sticanja između ova dva krivična dela ako se steknu svi navedeni uslovi.

Postoji jedan slučaj kada između falsifikovanja isprave i ovih krivičnih dela nema sticaja. Naime, upotreba lažne isprave ili preinačenja prave isprave, radi dovođenja u zabludu prilikom izvršenja krivičnog dela (prevare, pronevere itd.) u onim slučajevima kada se praktično delo prevare može izvršiti samo i jedino putem upotrebe takve lažne isprave.

²⁷ Krivični zakonik Austrije, Strafgesetzbuch St 61, sa objašnjenjima dr Foreggera dr Eugen Serinja, Wien, 1984.

Milovan Komnenić

The Doctor of Law, a lawyer, Belgrade

Željko Bjelajac

Associate Professor, The Faculty of Law, Novi Sad

Žaklina Spalević

Assistant, The Faculty of Law of Business Academy, Novi Sad

Concurrence between the form of the offense of document forgery and the relationship of the offence of document forgery with the other kinds of offense

A b s t r a c t

In addition to forgery crimes which attack the legal traffic, its smooth, normal and safe operation of our law there are other offenses that are in various ways related (or relative) to them. A forged document serves only as a means to an end. It is a crime that is never self aimed. Frequent motives for carrying out the other crimes along with falsifying documents are: greed for money, the desire to acquire a better job covering up another crime, such cases require the need to devote a particular attention to the relationship problems. Therefore, the relationship of the document forgery offense with the other offenses will be seen through the concurrence of criminal offense of document forgery and through its relationship with the other crimes.

Keywords: documents, document forgery, concurrence, criminal offenses, the European legislation.

Literatura

1. Atanacković, D., (1985). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet
2. Bilten Okružnog suda u Beogradu, 4/1998.
3. Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, Beograd, 4/1993; 1–2/1988.

4. Jovašević, D., (1996). Falsifikovanje isprava: teorija i praksa, Zadužbina Andrejević
5. Komnenić M., Bjelajac, Ž., Spalević, Ž., (2012). Predmet krivičnog dela falsifikovanje isprave, *Pravo – teorija i praksa* 34 (4–6), str. 89–108.
6. Lazarević, Lj., (1969). Falsifikat iz čl. 306 KZ i njegov odnos prema nekim drugim krivičnim delima, *Naša zakonitost*, Zagreb, (1–2)
7. Nešić, Lj., (1989). Osvrt na krivična dela falsifikovanja i njihov odnos prema nekim drugim krivičnim delima, *Bezbednost*, (4)
8. Stojanović, Z., Perić, O., (2007). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Pravni fakultet
9. Tahović, J., (1961). Krivično pravo: posebni deo, Beograd, Savremena administracija
10. Čejović, B., (2008). Krivično pravo u sudskoj praksi: posebni deo, Kragujevac, Lion
11. Vodinelić, V., (1963). Metodika isleđivanja falsifikata isprava, *Bezbednost*, (3)
12. Vuković, S., (2002). Komentar krivičnog zakona RS, Beograd, Službeni list
13. Zlatarić, B., (1958). Krivični zakonik u praktičnoj primeni, Drugi svezak, Zagreb, Informator
14. Živanović, T., (1936). Osnovi Krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije: posebni deo, Druga knjiga, 2 sveska, Beograd
15. Codice penale, Note, rishiami e indisi a cura di Sofo borghese, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952
16. Francuski Krivični Zakonik od 1994 godine.
17. Krivični Zakonik Austrije, (1984). Strafesetz buch, St 61, sa objašnjenjima dr Foreggera dr Eugen Serinja, Wien
18. Krivični zakonik Republike Nemačke sa Uvodnim zakonom za Krivični zakonik i Vojni krivični zakon, (1998). Beograd
19. Krivični zakonik Kraljevine Švedske, autor prevoda – Zlatarić, B., (1967). 1. izd. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja